

Вітчизняній школі – якісне навчально-методичне забезпечення

*Виступ доктора педагогічних наук,
директора Інституту педагогіки НАПН України
Олега ТОПУЗОВА*

Нині Україна переживає непрості часи. В жорсткій боротьбі відбувається очищення, оновлення державних структур, усього суспільного організму, реалізується споконвічне прагнення українського народу до справжньої свободи, демократії, утвердження найвищих моральних цінностей у житті країни і кожного її громадянина. Показово, що в цій боротьбі не останню роль відіграє молодь, перше покоління, виховане вже в незалежній українській державі, покоління, позбавлене старих стереотипів, здатне до активних дій і конструктивних перетворень в ім'я гідного життя в Україні нині і ще більш гідного в майбутньому.

Маємо всі підстави пишатися тим, що до виховання цього справді нового покоління долучилися й ми – своїми науковими працями, ідеями, підручниками й методиками, всім тим, що складає доробок Національної академії педагогічних наук України за весь час її існування. До речі, сьогодні минає 22 роки і рівно один місяць з дня заснування нашої Академії. Це сталося 4 березня 1992 року.

Дозволю собі назвати лише кілька аспектів цього доробку, до яких Інститут педагогіки причетний безпосередньо. Перша Концепція середньої загальноосвітньої школи України (1992 р.), Концепція загальної середньої освіти України (2001 р.), перша Концепція профільного навчання, Державний стандарт загальної середньої освіти (2000 і 2004 років) його нова редакція (2010 і 2011 років), інші нормативно-законодавчі акти освіти, – у творенні цих документів вирішальна роль належить науковцям Інституту педагогіки. Вони запропонували методичні системи і технології, зокрема початкового навчання, інтеграції природничонаукової освіти, навчання української мови, розвитку пізнавальних здібностей і навчальних умінь молодших школярів тощо.

Вагомим є внесок наших науковців у формування національного фонду шкільних підручників.

Варто нагадати, що протягом перших років незалежності було зроблено справді історичний крок у забезпеченні загальноосвітньої школи вітчизняними підручниками. Науковці підготували понад 60 оригінальних навчальних книжок з більшості предметів шкільної програми, які стали основою першого покоління вітчизняних шкільних підручників.

Забезпечення української школи якісними підручниками та дидактичними посібниками і нині посідає чільне місце в науковій діяльності Інституту. Його співробітники активно розробляють нові моделі сучасних шкільних підручників, беруть участь і перемагають в конкурсах з їх створення. Так, упродовж 2013 року в рамках виконання науково-дослідних робіт та програми спільної діяльності НАПН і МОН науковці Інституту педагогіки підготували понад 40 підручників і навчальних посібників – сім підручників і 14 посібників для початкової школи, десять підручників і шість посібників – для основної, два підручники й один посібник – для старшої школи. За підсумками другого етапу Всеукраїнського конкурсу рукописів підручників для основної школи (підручники для 6-го та 7-го класів), що відбувся в березні 2013 року, переможцями визнано десять авторських колективів Інституту педагогіки.

На особливу увагу заслуговують підручники для початкової школи з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів з мовами викладання національних меншин, підручник «Мова іврит», попит на який зростає, оскільки не лише учні, а й дорослі зацікавились унікальною методикою вивчення мови.

Інститут є засновником збірника наукових праць «Проблеми сучасного підручника», який щорічно видається за матеріалами Всеукраїнської (останніми роками – міжнародної) конференції, присвяченої актуальним проблемам підручникотворення. Таких конференцій відбулося вже тринадцять.

Саме завдяки цьому щорічному науково-освітньому форуму теорія та практика підручникотворення збагатилася оригінальними ідеями і підходами з таких напрямів: теоретико-методичні засади творення навчальної книжки; роль підручника в забезпеченні якості освіти; дидактичні

функції підручника; розроблення підручників для профільної школи; система дидактичних вимог до сучасного підручника з позицій науковця, педагога, викладача, студента, учня, батьків; критерії оцінювання якості підручника тощо.

Покажемо є те, що серед семисот основних публікацій, описаних в «Бібліографії підручникотворення (1991–2011 рр.)», виданій Міністерством освіти і науки України, понад п'ятсот – доробок за результатами та рекомендаціями конференції «Проблеми сучасного підручника».

Наукові дискусії у межах щорічних зустрічей актуалізують не лише здобутки, а й окреслюють проблемні питання та перспективи їх вирішення. Зокрема, стає зрозумілим, що яким би досконалим не був підручник, він не може вирішити всю сукупність дидактичних завдань. У зв'язку з цим вважаємо, що нова якість забезпечення державних стандартів досягається насамперед через створення на принципово нових засадах механізмів реалізації змісту загальної середньої освіти. До них належать навчально-методичні комплекти нового покоління, які охоплюють: підручник – робочий зошит – електронний освітній ресурс – методичку для вчителя. Вони складають цілісну повнофункціональну систему, елементи якої розроблені за єдиною методичною схемою та підпорядковуються спільній дидактичній меті. Створення таких комплектів, розроблення методики їх використання зумовлені потребами сучасної школи. Нині в Інституті розгорнуто системну роботу в цьому напрямі.

З часу впровадження перших стандартів освіти в Україні об'єктивно діє система видання масовим тиражем неапробованих підручників. Коригування й удосконалення їх здійснюється після п'ятирічного терміну впровадження у навчальний процес. З метою подолання цього недоліку Інститут педагогіки НАПН України ініціював перед МОН розроблення Положення про експериментальний підручник, яке б мало врегулювати процедуру апробації навчальної літератури та унеможливити надходження до школи підручників, щодо яких не здійснено ретельної експериментальної перевірки. Щоправда, робота Міністерства освіти і науки в цьому напрямі була зосереджена не на розробленні окремого Положення про експериментальний підручник, а лише на внесенні змін до Положень про експериментальний навчальний заклад та інноваційну діяльність, що не вирішує конструктивно означеного питання. Потребує перегляду також «Порядок надання навчальної літератури, засобом навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України» та «Положення про апробацію та моніторингові дослідження навчальної літератури

Василь Кремень, Сергій Квіт, Олег Топузов та Іван Бех під час Загальних зборів НАПН України

для загальноосвітніх навчальних закладів», якими не передбачено такого поняття, як експериментальний підручник та експериментальний етап його апробації, що є традиційними і необхідними елементами цілісної системи підручникотворення.

На нашу думку, потребує вдосконалення процедура конкурсного відбору шкільних підручників. Одним із шляхів може бути запровадження світової практики, що передбачає реалізацію державного замовлення на навчальну книжку на основі механізму конкурсу наукових проектів, коли замовлення на розроблення підручника отримують не видавництва, а колективи авторів (можливо, тимчасові), які запропонували більш науково і фінансово обґрунтовані проекти, що вже пройшли попередню експериментальну перевірку.

На часі створення сприятливих умов для експериментальної апробації обґрунтованих науковцями ідей, методик тих самих підручників. Можливо, є сенс офіційно оформляти групи шкіл України як експериментальні навчальні заклади Академії, які можуть стати своєрідними педагогічними лабораторіями, з наданням їм необхідних прав і можливостей на засадах випереджувального та прогностичного підходів до апробування нових ідей, що за умови позитивних результатів могли б упроваджуватися в масову практику.

Вочевидь, розвиток освіти, підвищення її якості неможливі лише шляхом здійснення управлінських заходів. Вони потребують комплексного наукового обґрунтування й експериментальної перевірки та нових оригінальних рішень. Ми готові до такої діяльності і намагатимемося зробити все для того, щоб українська школа була серед кращих шкіл Європи.